

**NOTES I DOCUMENTS
PER A LA HISTÒRIA
DE LES ESCAULES
AL SEGLE XIII**

Per Mª JOSEPA ARNALL I JUAN

Descripció del fons

Amb aquest treball volem donar a conèixer una sèrie de documents de Les Escaules, petit poble de l'Alt Empordà, la història del qual encara resta bastant incompleta.

La documentació que tractem es troba a la Biblioteca del Palau de Peralada i ens ha estat facilitada per Mossèn Josep Clavaguera i Agnès Padrosa, actuals responsables de l'Arxiu i de la Biblioteca respectivament, als quals des d'ací expressem el nostre més sincer agraïment.

El conjunt de documents de l'esmentat fons és de seixanta-tres pergamins distribuïts de la forma següent: un del segle XII, dotze del XIII i cinquanta del XIV, que varen ésser adquirits pel senyor Miquel Mateu i Pla qui comprà el castell el 1923, el restaurà, el convertí en museu i hi reuní una important biblioteca.

A causa de l'amplitud de la documentació, hem pensat de començar a estudiar òbviament els documents més antics que arriben fins a finals del segle XIII, ja que a partir de la centúria següent el nombre de pergamins és molt nombrós i caldria que fos tractat detingudament.

La tipologia documental que presenten és diversa i molt pròpia de l'època que ens ocupa. Hi ha una donació, una compra-venda, un establiment emfitèutic, una definició, un reconeixement de dot, una confessió d'home propi, tres testaments i cinc donacions «propter nuptias».

Tots els documents són redactats en llatí i ens han arribat en la seva forma original, menys un que és una còpia de l'any 1265 que transmet un negoci jurídic del 1203. L'ur estat de conservació és bastant bo i per això hem pogut transcriure'ls gairebé íntegrament.

La forma en què estan datades les escriptures és segons el sistema de l'Encarnació, excepte el primer instrument on s'empra l'any del regnat dels monarques francs, tal com era habitual aleshores.

Notes històriques

En la documentació estudiada veiem, en especial, desfilir personatges que desenvoluparen un paper important en la història de Les Escaules. Ens referim als vescomtes de Rocabertí i als comanadors de l'Orde del Temple de Castelló d'Empúries.

Els manuals⁽¹⁾ ens diuen que el castell de Les Escaules—que sembla ésser obra de la Baixa Edat Mitjana (segles XIV-XV)—era un dels dotze castells o baluards del terme de Llers, situats a la frontera dels comtats de Besalú i els d'Empúries-Peralada, que pertanyia als vescomtes de Rocabertí, però que el lloc era possessió del citat vescomtat ja des del segle XIII. Creiem que la documentació de Peralada permet precisar una mica més la data des de la qual Les Escaules formava part del patrimoni dels Rocabertí, ja que a la donació «propter nuptias» del 1210⁽²⁾ entre les signatures que validen l'instrument es troba la del batlle del vescomte Jofre II (1181-1212), el nom del qual, però, desconeixem per manca precisament la part del pergami on foren escrites les primeres paraules de la subscripció. El fet d'haver-hi batlle a Les Escaules en servei d'un determinat senyor feudal palesa les possessions d'aquest a l'esmentat lloc, l'administració de les quals era executada pel seu representant.

Caldrà esperar a mitjans del segle XIII per conèixer la completa identificació del qui percebia les rendes dels Rocabertí a Les Escaules perquè fins l'any 1243⁽³⁾ no llegim el nom de Guillem Martí que actuava aleshores en representació del vescomte Jofre III (1229-1280), la signatura del qual també apareix en el document.

El successor de Jofre III fou, com se sap, el seu fill Dalmau III (1280-1304), el nom del qual consta ja clarament com a vescomte de Rocabertí en dues escriptures d'igual temàtica, és a dir, dues capitulacions matrimonials dels anys 1280 i 1285 respectivament⁽⁴⁾.

Per altra banda, dins d'un domini territorial no hi havia només la figura del batlle al servei del senyor, sinó que aquest tenia els seus propis notaris encarregats de redactar els diversos documents. Per això, no és estrany que en alguna ocasió apareguin autoritzant algunes actes notaris públics que actuaven a les ordres del vescomte de Rocabertí. Un d'aquests notaris és Jaume de Linars, prevere de Les Escaules, que a la vegada l'any 1268⁽⁵⁾ consta com a escrivà de Jofre III i també Guillem Pere qui el 1277⁽⁶⁾ figura com a notari de la vila de Peralada.

A més, convé assenyalar que molts documents estan refrendats per notaris de Llers i de Cabanes, llocs que pertanyien igualment als vescomtes de Rocabertí. Pel que fa a Llers, d'on formava part, com s'ha avançat, el castell de Les Escaules, dos noms estan vinculats a la notaria d'aquest poble, Bernat Mateu i Arnau de Vila, la subscripció dels quals es troba des del 1278 a 1295⁽⁷⁾. Recordem que, almenys des de l'any 1276, la família Rocabertí ja era en possessió del castell de Llers, car consta que en aquesta data n'amplià les defenses⁽⁸⁾, no obstant això, desconeixem quan es produí la venda de la baronia per part del seu hereu Guillem de Cervià, fill d'Arnau de Llers, al vescomte de Rocabertí. A través d'aquesta documentació recollim unes dades que podrien ésser útils al respecte. En alguns negocis jurídics, hi ha entre les subscripcions la del castlà de

Llers. Així en 1280⁽⁹⁾ figura la signatura de Sibil·la, filla i hereva de Bernat, castlà de Llers ja difunt, perquè tenia el domini d'una vinya junt amb el vescomte Dalmau de Rocabertí; en un altre del 1288⁽¹⁰⁾ es parla de Dolça, vídua de l'esmentat Bernat, senyora d'un mas el domini del qual era repartit entre aquesta, el vescomte i la Comanda del Temple. No obstant això, amb anterioritat ja figuraven en l'escatocol del document signatures que recolzaven el negoci jurídic sense especificar, però, que es tractés del lloc de Llers, encara que gairabé la referència versés sobre aquest poble. En aquest sentit, llegim el 1210 *Signum Beatricis castelane*⁽¹¹⁾ i el 1243 *Signum Bernardi castelani; Signum Berengarie castelane; Signum Bernardi de Calidis baiuli castelani*⁽¹²⁾. Quan aquestes dades puguin ésser ampliades amb altres de més precisió, segurament es confirmarà el patrimoni dels vescomtes de Rocabertí a Llers en una data molt més reculada que la de l'any 1276.

Respecte als notaris que hem esmentat de Cabanes, tenim notícia de tres el nom dels quals és Berenguer, Ramon i Bernat que actuen el 1203, 1243 i 1265 respectivament⁽¹³⁾.

Per últim, ens resta parlar de la Comanda del Temple establerta a Castelló d'Empúries que tenia també béns a Les Escaules⁽¹⁴⁾. El primer document del fons de Peralada que testimonia possessions dels templers al poble empordanès data del 1268 i conté una venda efectuada per Alaida d'Ària d'una casa que té sota domini de l'Orde⁽¹⁵⁾. D'uns quants anys més tard, concretament del 1277⁽¹⁶⁾, es conserven dues escriptures en un sol pergami que transmeten dos negocis jurídics relacionats entre ells. En la primera, el comanador Ramon de Tallada absol i defineix Joan Dalmau de Les Escaules, home propi de la Comanda, i en la segona, per contra, es tracta d'un reconeixement fet pel mateix Joan Dalmau al citat comanador, a través del qual manifesta que té unes cases a Les Escaules que són propietat de l'Orde. També hi ha constància documental del fet que els templers tenien batlles a Les Escaules com els vescomtes de Rocabertí. A l'esmentat any 1277 ocupava el càrrec Joan de Vilademont i entre 1285 i 1288 Pere de Riba⁽¹⁷⁾.

La mateixa documentació ens permet conèixer altres comanadors i components de la citada Casa-Comanda. Així, ja hem esmentat el comanador Ramon de Tallada qui el 1277 signà l'acte junt amb els frares Guillem de Sant Genís i Bernat de Sant Ernac; aquest darrer –cambrer de la Casa del Temple, segons tenim notícies–, continuava en el càrrec el 1280⁽¹⁸⁾; el 1285 Pere de Redorta regia la Comanda Ramon de Bastida el 1288.

Referències del poble

Del contingut de la present documentació en podem treure algunes dades que contribueixen al coneixement de la vida a Les Escaules al segle XIII. Les recollim sota els epígrafs següents:

a) *L'església parroquial*

L'única església esmentada en les escriptures és la parròquia de Sant Martí, l'anomenada «església vella» de Sant Martí de Les Escaules, situada prop del torrent de la Caula i probablement a l'antíc emplaçament del monestir alt-medieval.

Era d'estil romànic avançat, no anterior al segle XII, i fou totalment demolida fins al punt que en l'actualitat no se'n conserva ni el més petit vestigi. Les seves característiques arquitectòniques han estat acuradament analitzades per Joan Badia i Homs⁽¹⁹⁾, malgrat haver hagut de basar el seu estudi en unes fotografies guardades a l'Arxiu Gavín, que foren preses l'any 1923, quan encara en aquella data l'edifici conservava pràcticament totes les seves estructures.

Segons, doncs, els documents gràfics de l'actual centúria, era un temple d'una sola nau amb absis semicircular. Gràcies a algunes deixes testamentàries de la documentació que estudiem, podem aportar alguna cosa més respecte sobretot als seus altars. Tres dels quals eren dedicats l'un a Sant Martí, el titular de la parròquia, l'altre a Santa Maria i el darrer a Sant Joan. El negoci jurídic que transmet el seu nom concret data del 1279⁽²⁰⁾ quan Joan Dalmau atorgà el seu testament, mentre que les altres dues voluntats parlen de llegats fets a cadascun dels altars de l'església de Les Escaules sense especificar-ne, però, la invocació.

L'església al voltant de la qual es desenvolupava la vida del poble era el centre més important on els habitants del lloc destinaven una gran part dels seus béns per a la salvació de llurs ànimes. La religiositat dels escaulencs es fa palesa també, en especial, en els testaments, ja que una de les primeres clàusules fa referència a la sol·licitud expressa del testador d'ésser enterrat al cementiri de l'església que, com era habitual a l'Edat Mitjana, es trobava dins el recinte sagrat. Per dret de sepultura, doncs, li eren assignades certes quantitats monetàries especificades en sous melgoresos o en diners comtals i també s'atorgaven en espècie mitgeres d'ordi i de blat, o es donava el «septimum», la retribució per a la missa obituària al setè dia després de la mort, així com el «convivium», és a dir, el banquet un cop acabat l'enterrament.

Els fins benèfics també són presents en el pensament dels testadors per la qual cosa deixen llegats de diners als pobres que demanen almoines o a la casa de la caritat.

Val a dir que els clergues i preveres de Les Escaules són citats moltes vegades, sobretot quan els testadors els encomanaven celebracions religioses, no obstant això, no podem precisar-ne el nombre dels que vivien al poble durant la tretzena centúria. En alguns documents s'esmenten els noms d'Arnau de Vila i de Jaume de Linars. El primer dels quals consta també com a notari públic de Llers i la seva presència en els documents va del 1268 al 1295⁽²¹⁾; el darrer, se'l veu actuar a la vegada, segons hem dit abans, com a notari públic de Jofre III, vescomte de Rocabertí, i el seu nom és citat des del 1268 al 1284⁽²²⁾.

b) Els masos i les cases

L'esment de masos i de cases apareix sobretot en els documents que contenen donacions «propter nuptias» i també testaments. Pel que fa als masos, hi ha constància documental des de l'any 1210⁽²³⁾ amb motiu del casament de Guilleuma, germana de Guillem de Vallorsela amb Ramon Celler, de Les Escaules. Les respectives aportacions d'ambdós cònjuges serveixen alhora per conèixer l'economia familiar. Així, ella atorga com a dot tres bous, vit-i-tres ovelles, tres flassades, tres alnes de drap de lli, una tina, un recipient de cinc pams i dotze diners comtals, mentre que el futur espòs li dona el mas «Celler» amb l'«honor» i pertinences que té a Les Escaules. El 1243⁽²⁴⁾ en una altra donació de la mateixa temàtica, Ermessenda Garner, com a mare de la també dita Ermessenda, en maridar la seva filla amb Joan Celler li fa lliurament d'un mas amb hort i «honor», però no especifica el lloc on es troba. Entretant Joan Celler aporta el mas de Les Escaules on habita el qual també té hort i «honor». Una altra menció de pagesia es produeix l'any 1278⁽²⁵⁾ quan Garsenda, muller de Joan Domènec, fa un reconeixement als seus pares Ramon i Ramona Dalmau conforme havia rebut la llegítima paterna i materna que li corresponia del mas «Dalmau» dels seus progenitors, situat al terme del mateix poble, el qual és citat també en la darrera voluntat de Guillem Dalmau del 1295, com a límit d'una tenència⁽²⁶⁾. L'última notícia de masos la trobem l'any 1288⁽²⁷⁾ en el moment en què Guillem Noguera, de Les Escaules, desitja contraure matrimoni amb Berengària Nadal del mateix lloc. Ell aporta tres-cents sous melgoresos i ella el seu mas conegut per mas «Nadal» junt amb altres béns que té sota el domini del vescomte de Rocabertí, de la senyora Dolça vídua de Bernat, castlà de Llers, i de la Comanda del Temple de Castelló d'Empúries.

La referència de les cases ve expressada indistintament amb els termes *domus*, *hospicium* o *casa*. La notícia de la seva situació dins de Les Escaules és més completa que la que ofereixen els masos, ja que gairebé sempre al·ludeix al nucli més compacte on vivia la població agrupada, segons es desprèn de l'esment dels habitatges que està determinat per llurs limitacions amb altres cases.

El 1268, com ja hem dit, Alaida d'Ària ven una casa pel preu de seixanta sous melgoresos i un cens de mitja quartera de blat per a la Comanda del Temple a un altre veí del lloc, de difícil identificació per estar molt malmès la part del pergami on consta el seu nom. Creiem que es tracta de Domènec Garner, d'acord amb la subscripció que es troba immediatament després del nom de la venedora. L'habitatge llindava a l'est amb unes cases de Joan de Riba, al sud amb el carrer públic, al nord amb un hort de Pere Lledó, i a l'oest amb unes altres cases de Joan Noguera. El 1277⁽²⁸⁾ en un acte de reconeixement, Ramon Dalmau, de Les Escaules, confessa tenir unes vivendes dels templers que limiten a l'est amb el carrer públic, al sud amb altres habitatges de Bernat Vila i de Joan Escarbot, a l'oest amb els de Ramon Rostoll i de Gironès, i al nord amb els de Ramon Fortià. Al costat de l'hospici hi ha un femer que limita amb una tenència també dels templers, amb un torrent i amb un hort que el declarant té pel vescomte de Rocabertí. De tot el conjunt manifesta que no paga res de cens a la Comanda i només esmenta que si

ho volgués vendre o empenyorar la Casa del Temple rebria el corresponent lluíisme i foriscapi, segons el costum de Les Escaules.

Un altre membre de la família Dalmau, en Joan Dalmau, en fer testament l'any 1279⁽²⁹⁾, entre les diverses clàusules que cita –moltes de les quals encaminades a la salvació de la seva ànima–, n'esmenta una que fa referència a l'hospici que té a la sagrera, és a dir, en el terreny que envoltava l'església i que comprenia també el cementiri sota la protecció i immunitat eclesiàstica. A causa d'aquesta defensa s'hi edificaren, dintre aquest espai, cellers, graners o habitatges per als fills, com es fa palès en les limitacions de l'hospici de Joan Dalmau que està format per una casa anomenada la «coquina», probablement construcció independent de la vivenda, que servia per a coure el menjar sobretot dels animals, i per un hort petit. Destina aquest hospici a assegurar una llàntia que cremés des de l'Advent fins a la Quaresma i a més per a la institució de dos aniversaris. La casa limita amb el cementiri i amb el celler del mas Miró a l'est, i amb el celler de Pere de Roca a l'oest. Per altra banda, l'hort i la «coquina» llinden a l'est també amb el cementiri, i a l'oest amb les cases de Pere Olmell i l'hort de Joan Celler.

El 1280⁽³⁰⁾ Beatriu, filla dels cònjuges Joan Celler i Ermessenda, ja citats en aquest mateix apartat, fa una donació «propter nuptias» en casar-se amb Pere Berenguer també de Les Escaules i li atorga de dot tres-cents sous melgoresos, dues capes, dues túniques, un llit i un cofre que li corresponen de llegítima, mentre que Pere Berenguer aporta el seu hospici on habita, junt amb altres cases que té *intus Miliciam de Calidis*, així com vinyes, horts i tenències seves tant al terme parroquial de Les Escaules com en altres llocs.

Les darreres capitulacions matrimonials daten del 1285⁽³¹⁾ i són atorgades per Beatriu, filla del difunt Bernat Olmell de Les Escaules, i Arnau Verdall del mateix poble. Ella li dona tres-cents vuitanta sous melgoresos i els mateixos béns del dot de Beatriu Celler. Per la seva part, el futur marit li atorga les seves cases tant a Les Escaules com en altres llocs.

c) *Habitants*

El reduït grup de documents que analitzem no ens permet precisar el nombre d'habitants que al segle XIII hi havia a Les Escaules. Tenim notícies, en especial, de dues famílies de les quals s'esmenten alguns dels seus membres, i també d'altres ciutadans que foren cridats en un moment determinat a presenciar la redacció del document, o bé a fer de marmessors testamentaris.

Ens trobem a l'època de formació dels cognoms o de transmissió de generació a generació del que fins aleshores havia estat el segon nom, que s'emprava per distinguir aquells que es deien igual. En l'únic document del segle XII, les persones que se citen porten només com a complement del nom personal el patronímic, però no hi consta mai la indicació toponímica referent al seu lloc d'origen o de procedència. Així, com a atorgants del document, figura *Raimundus Bernardi*, és a dir Ramon, fill d'un que es deia Bernat, la seva muller Lombarda i el seu fill Bernat, els quals fan una venda als cònjuges Ramon i Beatriu. Amb aquestes dades no podem assegurar que les persones citades visquessin a Les Escaules,

malgrat que suposem que n'eren veïnes, ja que l'objecte de la venda era un molí situat al terme del poble. També desconexim d'on era l'escrivà que redactà el document, car només acompanya el seu nom el terme *presbiter*, molt habitual en aquella època en què solament els preveres sabien escriure.

A l'entrada del segle XIII en una escriptura del 1203⁽³²⁾ de la qual tenim notícies gràcies a un trasllat fet a la mateixa centúria, tota una família composta pels consorts Berenguer de Cases i Paciana, els seus fills Arnau, Alió i Bernat i els germans del pare, Arnau i Pere de Cases, fan una donació als també germans Arnau i Ramon Fortià i a Guillem Celler. Quant als atorgants, no podem assegurar que fossin de Les Escaules, però, en canvi és bastant probable que els que reberen el donatiu ho fossin, ja que els cognoms Fortià i Celler els trobarem més endavant. El mateix podriem dir dels testimonis, Joan de Viladamont i P. Escarbot. Malgrat que no hi ha indicació que visquessin a Les Escaules, després apareixen els mateixos cognoms portats per persones que amb tota seguretat residien al poble.

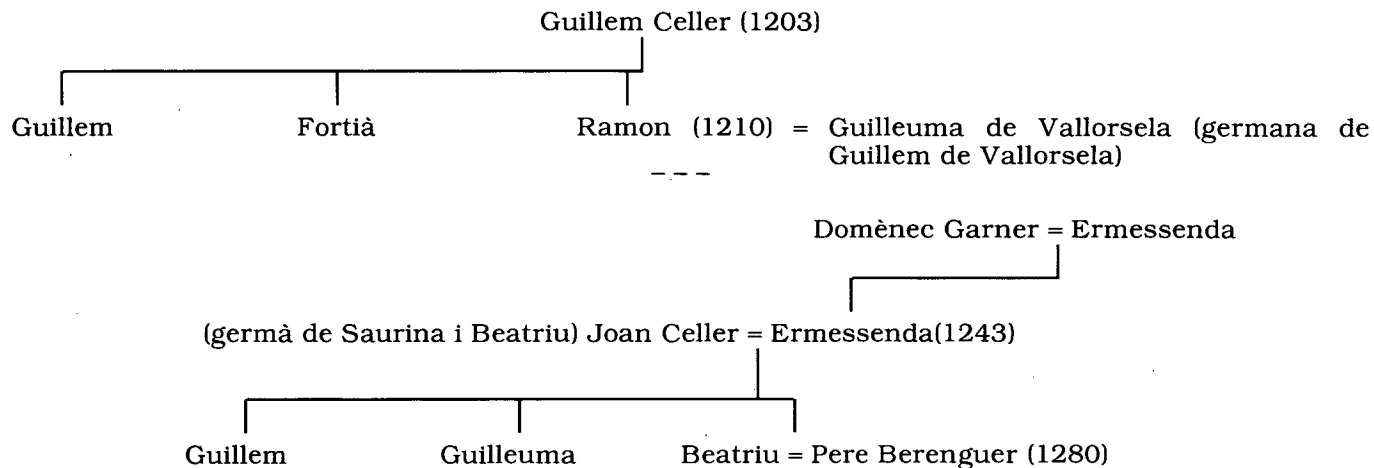
Una de les dues famílies que comença a perfilar-se a començaments del segle XIII és la que portava per nom «Celler». Acabem d'esmentar en data del 1203 un tal Guillem Celler, i uns anys més tard apareix la seva signatura en un altre instrument, en aquest cas del 1210⁽³³⁾, amb motiu del casament del seu fill Ramon amb Guilleuma, germana de Guillem Vallorsela. Tenia dos fills més que també signen l'esmentada escriptura, Guillem i Fortià. Desconexim si els cònjuges Ramon i Guilleuma Celler tingueren descendència. Es produeix una manca de notícies en la present documentació respecte a aquest cognom fins l'any 1243⁽³⁴⁾ en què un tal Joan Celler es casà amb Ermessenda, filla de Domènec i d'Ermessenda Garner i en la seva donació «propter nuptias» s'esmenten els pares d'Ermessenda així com les germanes del contraent, Beatriu i Saurina. D'aquesta unió nasqueren tres fills, almenys són els que apareixen en el testament de Joan Celler el 1284⁽³⁵⁾, els noms dels quals foren Guillem, l'hereu, Guilleuma i Beatriu. Aquesta darrera estava maridada amb Pere Berenguer de la qual també es conserva el seu heretament del 1280⁽³⁶⁾ amb motiu del seu enllaç matrimonial.

L'altra família no apareix a la documentació fins l'any 1277⁽³⁷⁾ en què Joan Dalmau del mas homònim reconeix tenir unes cases de l'Orde del Temple. Estava casat amb Beatriu, i a través del seu testament del 1279⁽³⁸⁾ coneixem el seu fill i hereu Ramon, esposat amb Ramona, i els seus nebots Joan de Viladamont, Bernat de Vila i Bernat de Subirats, tots de Les Escaules, que són nomenats marmessors. El matrimoni tingué una filla Garsenda que el 1278 maridà amb Joan Domènec⁽³⁹⁾.

Les referències d'aquesta família no continuen fins al 1295⁽⁴⁰⁾ en què hi ha un tal Guillem Dalmau que dictà la seva darrera voluntat a favor del seu nebot del mateix nom. Ignorem, però, quina era la seva relació familiar amb les persones abans citades.

ESBÓS GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA CELLER (*)

ESBÓS GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA DALMAU

(oncle de Joan de Viladamont, de Bernat de Vila i de Bernat de Subirats (1279)

Joan Dalmau (1277) = Beatriu

Ramon = Ramona

Garsenda (1278) = Joan Domènec
(germà de Pere Domènec (1284)

(*) La data que hi ha al costat del nom fa referència a l'any del document en què és citat.

Pel que fa a la resta d'habitants que se citen, hem recollit a continuació el seu nom per ordre alfabètic i amb indicació cronològica al costat. Val a dir que la llista s'ha fet a base dels noms dels atorgants, dels testimonis, marmessors i propietaris d'immobles que apareixen al llarg del segle i dels quals sabem amb seguretat que eren de Les Escaules:

AREA, Alayda de (1268)
 AREA, Guillelmus de (1284)
 CABATER, P. (1203)
 DOMINICI, Johannes (1281, 1284)
 DOMINICI, Petrus (1284)
 ESCARBOT, P. (1203)
 FURTIANA, Raimundus (1277, 1279)
 GARNARI, Dominicus (1243, 1268)
 GERONESIUS (1277)
 LETONIS, Bartholomeus (1285)
 LETONIS, Petrus (1268)
 LINARIIS, Jacobus de (1268, 1278, 1284)
 MIRO (1279)
 NATALLA, Berengaria (1288)
 NOGERIA, Guillelmus (1288)
 NOGERIA, Johannes (1268)
 OLMELLIS, Petrus (1279, 1285)
 ORTOLANI, Bernardus (1279)
 RIPA, Johannes de (1268)
 RIPPA, P. de (1288, 1295)
 ROCHA, Petrus de (1279)
 ROSTOLII, Raimundus (1277)
 ROURE, A. (1279)
 SCARBOTI, Bernardus (1295)
 SCARBOTI, Johannes (1277)
 SUBIRATS, Berengarius de (1284, 1285)
 SUBIRATS, Bernardus de (1279)
 SUBIRATS, Raimundus de (1268, 1279)
 ULMELLIS, Beatrix (1285)
 ULMELLIS, Bernardus (1285)
 ULMELLIS, Petrus, vegeu OLMELLIS, Petrus
 VERDALA, Arnaldus (1285)
 VERDALA, Berengarius (1284)
 VERDALA, Bernardus (1279)
 VILA, Arnaldus de (1268, 1278, 1279, 1281, 1285, 1295)
 VILLA, Bernardus de (1277, 1279, 1281, 1284)
 VILLADAMONT, Johannes de (1203, 1277, 1279, 1281)

d) Els molins

La notícia que hi havia molins a Les Escaules ens ve donada per un llibre inèdit escrit el 1730 per Gregori Palliser, de Llers, i ha estat recollida actualment per Joan Badia i Homs⁽⁴¹⁾. Segons l'esmentada font al segle XIV Les Escaules tenia nou molins, situats sis a La Muga i els altres tres al torrent de la Caula.

La referència de molins a la present documentació data del 1155⁽⁴²⁾ en què els cònjuges Ramon Bernat i Lombarda amb el seu fill donen als esposos Ramon i Beatriu el molí anomenat «Guad», amb totes les seves pertinences i amb tres homes per fer moure la mola. També els concedeixen els seus operaris per restaurar la resclosa en el cas que fos destruïda per l'aigua. La situació del molí està ben descrita en el document que diu que es trobava al comtat de Besalú a la parròquia de Sant Martí de Les Escaules en el lloc dit «Guad».

L'existència d'altres molins al terme del poble és confirmada el 1203⁽⁴³⁾ amb motiu d'un establiment emfitèutic l'objecte del qual és un molí que, com s'ha esmentat abans, diversos membres de la família Cases concedeixen als germans Arnau i Ramon Fortià així com a Guillem Celler. El seu emplaçament és en el riu La Muga on hi havia altres molins potser de propietat d'un tal Serra, però no s'especifica en aquesta ocasió el nom de l'indret. Els emfiteutes varen pagar al moment de fer l'establiment deu sous barcelonesos i un cens anual de cinc mitgeres de blat per Nadal.

e) L'hospital

Malgrat que no se sap gran cosa de l'hospital de Les Escaules, hem volgut destacar la seva presència en la documentació que ens ocupa. La primera notícia sobre aquesta institució és de l'any 1268 quan s'efectuà la venda de la casa d'Alaida d'Ària situada al lloc on hi havia l'hospital del poble: *...quam domum habeo et habere debeo in parrochia in ospitali eiusdem parrochie...*⁽⁴⁴⁾.

Una nova menció és produeix al moment en què es fa servir l'edifici com a punt de referència per a l'emplaçament d'unes determinades cases l'any 1277: *...omnes domos siue hopicia que sunt infra loca ubi consueuerunt esse cruces que sunt in hospitali de Calidis siue ego possideam dictas domos...*⁽⁴⁵⁾. I la darrera és del 1280 en què igualment serveix per delimitar la situació d'una vivenda: *...super dictum meum hospicium in quo inabito quod est intus hospitali de Calidis*⁽⁴⁶⁾.

Fins aquí hem sintetitzat de forma genèrica allò que ens ha semblat important de destacar per al coneixement de la història de Les Escaules. Esperem que en un temps no llunyà es pugui portar a terme l'estudi de la valuosa documentació que resta inèdita a la Biblioteca del Palau de Peralada.

APÈNDIX (x)

1

1154, agost, 6. (s. 11.)

Donació feta pels consorts Ramon Bernat i Lombarda i el seu fill Bernat a favor dels esposos Bernat i Beatriu d'un molí situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Martí de Les Escaules, concretament en el lloc anomenat «Guad». Pel qual molí caldrà que es presti la meitat dels seus beneficis.

Ar. E, 303; pergami bastant borros, 190 x 110 mm.

Sit notum cunctis hominibus presentibus atque futuris quoniam ego Raimundus Bernardi et uxor mea Lombarda et filius noster Bernardus donamus tibi Raimundo et uxori tue Beatrici seu vestris infantibus nostrum molentinum de Guad cum omnibus in se habentibus seu quolibet modo sibi pertinentibus. Tali conuentu donamus uobis ut semper donetis nobis medietatem de omni Guadan predicti molendini sine labore et iussimus uobis omne censum et usaticum predicti molendini et semper habeatis .III. homines nostros ad unamquemque molam ad adducendum dekana po( ) et si aqua destruerit resclausam et molendinum habeatis cunctos nostros operarios quos habemus in ipsam uillam ad reficiendum eum et ita adiuuent uobis afferre arborem et rotam et hii omnes supradicti comedant et bibant de dicto molendinu comuniter. Est autem prephatum molendinum cum omnibus sibi pertinentibus in comitatu Bisuldu-nensis in parrochia Sancti Martini de Calidis in loco uocitato Guad hanc donationem / factam / ullus temptauerit duplo uobis componat et nostra scriptura semper firma maneat. Que fuit scripta .VIII. idus augusti anno .XVIII. regni Ludouici iunioris. Sig+num Raimundi Bernardi. Sig+num Lombarde eius uxoris. Sig+num Bernardi horum filii. Nos qui anc donationem facimus firmare et nos testes firmare rogamus. Sig+num Guillelmi Ordal . Sig+num Arnalli de Ordal. Sig+num Bernardi de Gadel . Sig+num Bernardi de Molins. Sig+num Poncii de Puxituis. Raimundus presbiter qui hanc cartam donationis rogatus scripsi cum literis rasis et suprascriptis in .X. linea die et anno (*signum*) quo supra.

(*) En la transcripció hem emprat els següents signes convencionals, sempre que llur lectura hagi estat difícil:

[...]: Quan el pregami està molt malmès.

(.): Segons la interpretació que hem donat del context.

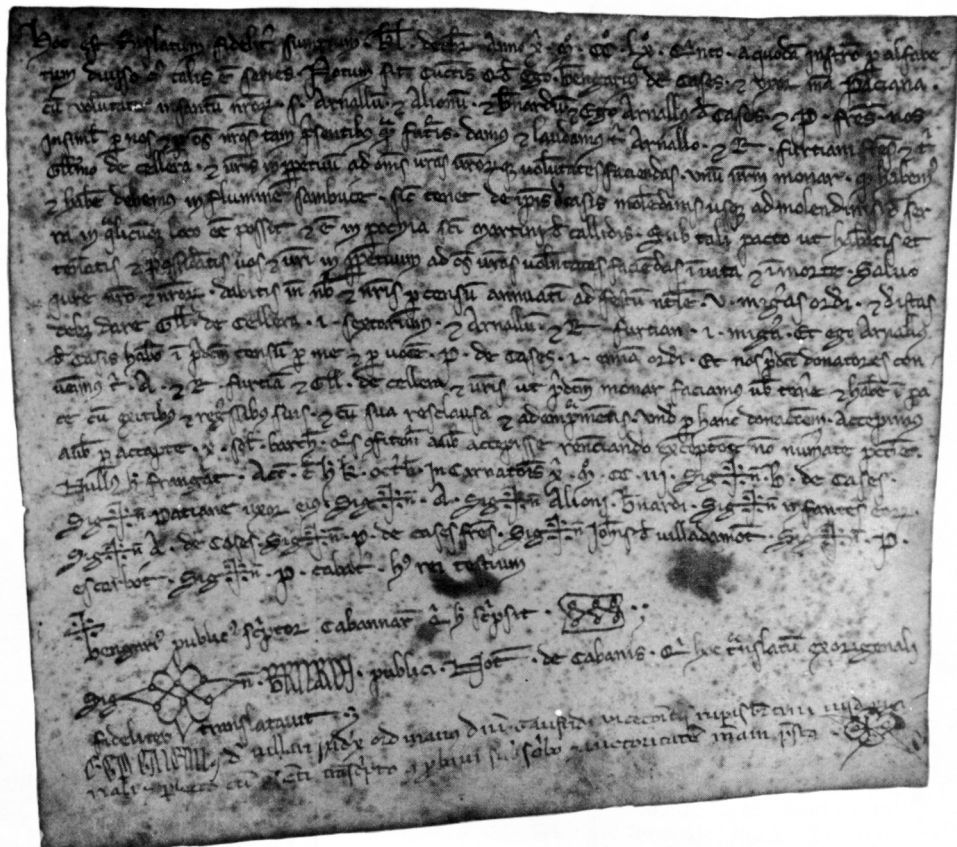
(( )): Quan no s'ha pogut llegir fins i tot amb els mitjans tècnics actuals.

/: Entre línies.

Trasllat del document d'aquesta data fet l'1 de desembre del 1265 que conté un establiment emfitèutic atorgat per Berenguer de Cases, la seva muller Paciana, els seus fills i els seus germans a favor dels també germans Arnau i Ramon Fortià d'un molí situat al terme de Les Escaules, prop del riu La Muga. Els emfitèutes paguen d'entrada deu sous melgoresos i un cens cada any de cinc mitgeres d'ordi per Nadal. El document original fou redactat per Berenguer, escrivà de Cabanes i el trasllat va ésser autoritzat per Bernat, notari públic de l'esmentat lloc.

Ar. E, 306; 150 × 130 mm.

Hoc est translatum fideliter sumptum kalendas decembris anno Christi .M^o C^o C. LX quinto a quodam instrumento per alfabetum diviso cuius talis est series. Notum sit cunctis quod ego Berengarius de Cases et uxor mea Paciana cum voluntate infantum nostrorum scilicet Arnallum et Alionum et Bernardum et ego

Trasllat d'un establiment emfitèutic de l'any 1203 (doc. 2)

Arnallus de Cases et P. fratres nos insimul per nos et per omnes nostros tam presentibus quam futuris damus et laudamus tibi Arnallo et Raimundo Furtiani fratres et tibi Guillelmo de Cellera et uestris in perpetuum ad omnes uestras uestrorumque uoluntates faciendas unum nostrum monar quod habemus et habere debemus in flumine Sambuce sicut tenet de ipsis casis molendinis usque ad molendinis de Serra in qualicumque loco esse possit et est in parrochia Sancti Martini de Callidis. Sub tali pacto ut habeatis et teneatis et possideatis uos et uestri in perpetuum ad omnes uestras uoluntates faciendas in uita et in morte saluo iure nostro et nostrorum dabitur inde nobis et nostris per censum annuatim ad festum Natalem .V. migeras ordeï et de istas debet dare Guillelmo de Cellera .I. sextarium et Arnallum et Raimundum Furtian .I. migera. Et ego Arnallus de Casis habeo in predictum censum per me et per uocem P. de Cases .I. eimina ordeï. Et nos predicti donatores conuenimus tibi Arnallo et Raimundo Furtian et Guillelmo de Cellera et uestris ut predictum monar faciamus uobis tenere et habere in pace cum exitibus et regressibus suis et cum sua resclausa et ad complementis unde per hanc donacionem accepimus a uobis pro accapte .X. solidos barchinonenses quos confitemur a uobis accepisse renunciando excepcione non numerate peccunie. Nullus hoc frangat. Actum est hoc kalendas octobris Incarnationis Christi .M. CC. III. Sig+num Berengarii de Cases. Sig+num Patiane uxor eius. Sig+num Arnalli. Sig+num Alioni et Bernardi. Sig+num infantes eorum. Sig+num Arnalli de Cases. Sig+num P. de Cases fratres. Sig+num Johannis de Uilladamont. Sig+num P. Escarbot. Sig+num P. Cabater huius rei testium. Berengarius publicus scriptor Cabannarum qui hoc scripsit. Sig+num Bernardi publici notarii de Cabanis qui hoc translatum ex originali fideleter translatauit. Ego Guillelmus de Uillari iudex ordinarius domini Gaufredi uicecomitis Rupisbertini uiso originali et perlecto cum presenti transcripto et comprobaui subscribo et auctoritatem meam presto (*signum*).

Capitulacions matrimoniales de Guilleuma, germana de Guillem de Vallorsela, amb Ramon Celler, de Les Escaules. La muller aporta tres bous, vint-i-cinc ovelles; tres mantes, tres alnes de lli, una tina, un recipient i dotze sous comtals; mentre que el marit, el mas Celler amb totes les seves pertinences que té sota domini del vescomte Jofre II de Rocaberti. Guilleuma demana alhora que si morís abans que el seu consort li fossin lliurats cinquanta sous barcelonesos del seu dot i que la resta de béns revertís a la seva família. Per altra banda, el marit disposa que, si la seva muller el sobrevisqués, li fos lliurada la quantitat de cent sous sobre un hort de la seva propietat en concepte de l'esponsalici. Signa l'acta el prevere Bernat.

Ar. E, 304; pergami molt malmès; 190 × 110 mm.

In Dei nomine notum sit ceteris quod ego Guillelmus de Valleorsela copulo sororem meam Guillelmam tecum Raimundo de Cellaria [...] matrimonium et do tibi cum ea in dote et nomine hereditatis sue .III. boues et .XXIII. oues et .III. gaudingias et [...] et .III. alnas panni lini et tinam et uexellum de .V. palmis utrumque et .XII. solidos comitales pro [...] timentum de raz u [...] lum simul uixeritis simul habeatis omni uita uestra post mortem uero uestram infantibus ex uobis [...] tatur tamen si soror mea (Guillelma pre-) dicta premortua tui fuerit absque liberis superstitibus de dicta dote .L. solidos b(archinonenses) ad tuam uoluntatem [...] remaneant aliud totum mihi vel meis reuertatur hereditata tamen anima sua. [...] donatio propter nuptias [...] fieri debet. Ea propter ego Raimundus de Cellaria uoluntate patris mei et aliorum [...] meorum successorum [...] te

Guillelma in uxorem et do tibi me in uirum et facio tibi donationem propter nuptias scilicet m(ansum de Cell-) aria cum omni suo honore et cum omnibus suis pertinentiis ubicumque sint infra terminos Sancti Martini de Calidis uel in [...] ca ut dum simul [...] mus simul habeamus et possideamus saluo iure dominorum post mortem uero uestram infantibus ex me procreatis quos heredes in [...] tuo omnia nostra reuertantur. Et si mihi superuixeris dono tibi propter sponsaliciu[m] .C. solidos barchinonenses quos habeas nomine pignoris [...] super ortum meum de Cellaria tam cum infante quam sine infante tam cum uiro quam sine uiro omni uita tua et fructus quos inde per [...] non computentur tibi in sorte post mortem uero tuam meis propinquieribus reuertantur. Tamen si premortuus tui fuero absque liberis [...] propinqui mei reddant tibi usque ad capud anni post mortem meam totam tuam dotem integre (( )) fecerint [...] deinde accipias in meo honore maritum cum quo habeas et possideas omnia que mihi pertinent perpetuo saluo (iure) dominorum. Quod fuit scriptum .V. idus octobri anno Christi .M. CC. X Sig+num Guillelmi de Ualleorsela. Sig+num Guillelme s(ororis eius). Sig+num Raimundi de Cellaria. Sig+num Guillelmi patris eius. Sig+num Guillelmi. Sig+num Furtiani fratrum eius. Sig+num [...] baiuli domini Gaufredi Rupebertini. Sig+num Beatrici castelane domine. Sig+num Guillelmi Raimundi castelani [...] Boneti eorum baiuli qui hoc firmamus unde accipimus .III. solidos comitales [...] monete. Sig+num Deuslosal testium. (signum) Presbiter Bernardus qui hoc scripssi sub d(ie).

Capitulacions matrimoniales d'Ermessenda, filla d'Ermessenda Garner, de Les Escaules, amb Joan Celler, del mateix lloc. Ella rep en heretament el mas i l'hort de la seva mare i el marit aporta també el seu mas amb totes les pertinences entre les quals un hort i una «honor». Si un dels cònjuges morís abans que l'altre. El que sobrevisqués rebria cent sous melgoresos en concepte de l'esponsalici. Vidal, prevere d'Olm, fou qui va escriure l'acte per manament de Ramon, notari públic de Cabanes.

Ar, E, 305; pergami un poc malmès del marge lateral esquerra; 180 × 180 mm.

Notum sit cunctis quod ego Ermessendis Garnaria de Callidis consilio et uoluntate amicorum meorum dono tibi Johanni de Cellaria eiusdem loci filiam meam nomine Ermessendem in uxorem et dono tibi in dote totum illum meum mansum integrum cum omni suo interesse et totum illum meum ortum ab integro cum heremis quod ibi sunt et cum omnibus sibi pertinentibus et omnia alia bona mea mobilia et immobilia tam auere quam honore. Ita tamen hec omnia dono tibi ut dum uixeritis simul ea habeatis et teneatis sicut decet inter uirum et uxorem. Post uos infantibus ex uobis simul procreatis et natis remaneant et si uero quod Deus auertat infantes uobis defuerint et ipsa Ermessendis prius te dicto Johanne obierit habeas tu de predicta dote .C. solidos malgurienses super predicto honore ad omnes tuas uoluntates faciendas et omnia alia remanentia nobis uel nostris proximis reuertantur. Saluo iure dominorum comunis sub tali tamen pacto hoc donum uobis facio quod ego sim domina et potens in uita mea de predictis habendo ibi uictum et uestitum et si discordia inter me et uos euenerit retineo mihi medietatem dicti honoris et aliarum omnium rerum mobilium in omni uita mea post obitum meum reuertantur uobis et uestris in perpetuum ut dictum est facta mea sepultura. Simili meo ego dictus Johannes consilio et assensu amicorum meorum accipio te Ermessendem predictam in uxorem et do tibi me in uirum et do tibi in dote illum meum mansum totum cum suis pertinentiis

et illum meum ortum de Callidis et omnem alium honorem meum ubique sit et omnia alia bona mea auere et honore que habeo uel tenere habuero. Ita tamen quod dum uixerimus simul ea habeamus et teneamus sicut decet inter virum et uxorem. Post nos infantibus (ex uobis) simul procreatis et natis remaneant. Si uero quod auertat infantes nobis defuerint et ego Johannes prius te dictam Ermessendam obiero habeas tu de predicta dote .C. solidos malgurienses, ad omnes tuas uoluntates faciendas super predictis omnibus bonis meis auere et honore salvo iure dominorum et omnia alia remanentia reuertantur meis proximis. Que omnia habeas et (deb) eas tenere ac tandiu donec mei successores tibi uel tuis aut cum uerbo uel scripto iusseris dictos .C. solidos malgurienses persoluerint (fr)uctibus inde perceptis in sorte persolucionis non computatis. Salua semper tua dote et honore quod adduxistis tempore nupciarum. Actum est hoc .VII. kalendas septembris anno Cristi. M. CC. XL. III. Sig+num Ermessendis predicte. Sig+num Ermessendis filie eius. Sig+num Johannis predicti qui hoc firmamus firmarique rogamus. Sig+num Raimundi et Marie Bernade de Terradis. Sig+num Guillelmi de Ualleursela eiusdem loci. Sig+num Dominici Garnariis de Callidis huius rei testium. Sig+num domini Gaufredi de Ruppebertino. Sig+num Bernardi castelani dominorum qui de hoc habuimus .X. solidos malgurienses. Sig+num domine Berengarie castelane matris eius. Sig+num Guillelmi Martini baiuli domini Gaufredi. Sig+num Bernardi de Calidis baiuli castelani. Sig+num Vitalis presbiteri de Ulmo qui hoc scripsit mandato Raimundi publici notarii de Cabannis die et anno prefixis. (*Amb tinta i lletra diferent consten les següents subscripcions:* Sig+num Bartolomei Laurencii baiuli caslani. Sig+num Saurine de Cellaria. Sig+num Beatricis sororis eius qui hoc habuimus .XX. et .I. solidos malgurienses. Raimundus sacerdos publicus scriptor de Cabanis subscribo et hoc signum meum (signum) facio)

Venda atorgada per Alaida d'Ària a favor de Domènec Garner i el seu fill Arnau d'una casa que té a Les Escaules sota el domini de la Comanda del Temple que limita amb altres habitatges de Joan de Riba i de Joan Noguera, així com amb l'hort de Pere Lledó, pel preu de seixanta sous melgoresos. Autoritza l'acte Jaume de Linars, prevere i domer de Les Escaules i a la vegada notari públic del vescomte de Rocaberti.

Ar. E. 310; Pergamí bastant malmès sobretot pel que fa al marge superior, 170 × 210 mm.

Notum sit cunctis quod ego Alayda de Area pa (rrochie Sancti Martini de Calidis) per me et meos presentes atque futuros bona fide omni dolo cessant [...] misionis vendo modisque irreuocabiliter euacuo et ex presenti perfecte ue(indicione) [...] eiusdem parrochie et filio tuo Arnallo et uestris omnique proieniei nunc [...] te uendere siue alienare uolueritis ad omnes nostras nostrorumque uoluntates [...] perpetuo faciendas quandam domun meam ab integro cum ingressibus et egressibus suis et cloacis et stillicidiis et causis suppraposis, ex abisso usque ad subos et cum omnibus melioramentis siue edificiis que ibi ad sunt uel fueri poterunt ac etiam cum omnibus generaliter ad illam dinosci possint pertinere. Quam domum habeo et teneo (in) parrochia in ospitali eiusdem parrochie et affrontat ab oriente in domibus Johannis de Ripa et a meridie in carraria publica et a circio in orto Petri Letonis et occidente in domibus Johannis Nogeria sicut iste affrontationes dictam domum includunt et sic uobis et uestris illam vendimus pro precio L^x solidos malgurienses quos a uobis numerando in solidum recepisce confiteor et pro bene contenta me inde

omnino teneo. Renunciando excepcioni non numerate et non recepte peccunie et si qui amplius dicta vendicione non valet in posterum ualebit totum uobis uestrisque contra hac presenti carta in perpetuum ualitura dono ac pro dicto precio diffinio et sic de mea meorumque potestate et de iure meo ac dominio et possessione iam dictam domun cum omnibus suis a comparamentis extraordinariis / et in vestram vestrorumque potestatem el vestrum ius atque dominium illam causam et omnino transfero et vos hodie ac vestros in corporalem possessionem de dicta domus et omnibus suis ad emparamentis / penitus uos et uestris induco cedendo uobis et uestris omnes uoces meas et acciones et iura ac omnes acciones meas reales et personales sicut melius et sanius dici scribi uel intelligi potest ad uestrum uestrorumque comodum et intellectum. Renunciando specialiter illi legi qua deceptis ultra dimidiam iusti precii subueniter et generaliter omni iuri deuenio ad humano scripto uel non scripto quod nobis uel nostris contra hanc uendicionem competere posset et conuenio uobis et uestris sollempni stipulacione quod in hoc uos neque uestris non decipiam nec decipi faciam uel patiar sed semper integre iam dictam uendicionem bonam uobis et uestris faciam tenere et habere ac possidere quiete et in bona pace contra cunctos homines saluo iure Milicie Templi uidelicet media cor(ter)ia rasa tritici ad mediam corteriam quam census Milicie persoluitur. Si quis uero aliquis ibi uobis uel uestris tetigerit uel emparauerit ad contradixerit me et meos de euiccionem uobis et uestris obligo et eidem euiccionis nomine duplam vobis promito qua soluta nichilominus hoc firmum maneat instrumentum et si forte aliqua persona vellet hanc a uobis uel uestris euincere uendicionem personam meam in iudicio uel extra pro uobis uel uestris sine omni uestra uestrorumque missione promito exponere in dilate unde pro his omnibus et singulis supradictis et universis tenendis et non mutandis omnia bona mea quecumque sicut et ubique uobis uestrisque obligentur ad vestrum intellectum. Preterea ego iam dicta Alayda promito uobis emtoribus sollempniter stipulantibus quod unquam contra predicta ueniam uel uenire faciam sed ut melius dicta et scripta sunt ea atendere promito tactisque sacrosanctis Dei Euangelis corporaliter gratis sine vi iuro. Actum est hoc X kalendas decembris anno Domini M CC LX VIII. Sig+num Alayde, predicte qui hoc firmo et iuro. Sig+num Dominici Garnerli; Johannis filii eius; R. de Subirats testium huius rei. Arnaldus de Villa de Calidis presbiter et clavigerius; C. de Darnicibus qui mandato Jacobi de Linariis publici notarii domini Gaufredi hoc scripsi cum litteris suprascriptis in VIII linea ubi incipit et in vestrum vestrorumque potestatem el finit suis ad emparamentis. Jacobus de Linariis presbiter et ebdomedarius ecclesie de Calidis et publicus notarius domini Gaufredi uicecomitis Ruperbertini qui hoc subscribo.

Definició atorgada per Ramon de Tallada, comanador de l'Orde del Temple de Castelló d'Empúries, a favor de Joan Dalmau, de Les Escaules, home propi de la Comanda, pel preu de seixanta sous melgoresos. En el mateix pergami i data hi ha una confessió feta per l'esmentat Joan Dalmau en la qual reconeix tenir unes cases a Les Escaules sota domini de l'Orde del Temple. Autoritza l'acta Guillem Pere, notari públic de Peralada.

Ar. E, 308; 200 × 330 mm.

Sit notum omnibus quod nos frater Raymundus de Taliata comendator domus Milicie Templi Castilionis per nos et successores nostros in dicta domo Milicie voluntate et consensu fratrum nostrorum in predicta domo soluimus et diffinimus te Johannem Dalmacii de Calidis hominem nostrum proprium et dicte domus nostre et omnem prolem tuam natam et nascituram et omnes res tuas mobiles tantum in manu et posse domini Gaufredi vicecomitis de Ruppebertino et successorum suorum ad eius uoluntates faciendas. Ita quod nunquam in te neque in prole tua predicta nec in bonis tuis mobilibus aliquid exigamus nec requiramus neque exigere uel requirere ualeamus nos nec successores nostri aliqua ratione ymo fis tu cum omnibus supradictis et dominio et potestate nostra et dicte domus nostre penitus et perpetuo absolutus et in posse dicti domini Gaufredi de Ruppebertino et successorum suorum diffinitus sicut melius potest dici et intelligi ad bonum et sanum intellectum. Et pro hac diffinitione confitemur a te recepisse ad dicte domus utilitatem sexaginta solidos malgurienses renunciando exceptioni non numerate peccunie. Actum est hoc idus febroarii anno Domini M. CC. LXX. sexto. Sig+num fratris Raimundi de Taliata comendatoris. Sig+num fratris G. de Sancto Genisio. Sig+num fratris Bernardi de Sancto Genisio. Sig+num fratris Bernardi de Sancto Ernacho cambrerii dicte domus Milicie qui hoc firmamus et laudamus. Testes huius rei sunt Johannes de Viladamont baiulus de Calidis et P. Dalmacius sacrista de Darnicibus et G. Sardina. Sig+num Johannis Fusterii qui hoc scripsit. Sig+num Guillelmi Petri publici notarii ville Petralate qui hoc subscribo.

Sit notum omnibus quod ego Raymundus Dalmacius de Calidis confiteor et in ueritate recognosco uobis fratri Raymundo de Taliata comendatori domus Milicie Templi Castilionis et successoribus uestris in dicta domo quod teneo pro uobis et dicta domo uestra omnes domos siue hospicia que sunt infra loca ubi consueuerunt esse cruces que sunt in hospitali de Calidis siue ego possideam dictas domos siue alii possideant et etiam quoddam femoracium quod est infra dicta loca. Et affrontat predictae domus siue hospicia predicta que ego possideo ab oriente in carraria publica a meridie in domibus Bernardi de Villa et Johannis Scarboti ab occiduo in domibus Raimundi Rostolii et Geronesii a circio in domibus Raimundi Furtiane. Et dictum femoracium affrontat ab oriente et a circio in tenedone que pro uobis tenetur a meridie in torrente ab occidente in orto meo quod teneo per dominum Gaufredum de Rupperbertino. De quibus domibus et femoracio predictis nullum presto nec prestare teneor censum uobis nec dicto domui uestre set si dicte domus uel femoracium in totum uel in parte de cetero uenderentur obligarentur uel alienarentur habeatis et accipiat inde uos et successores uestri in dicta domo uestra laudismium et foriscapium ad consuetudinem parrochie de Calidis prout dominus habere et accipere consueuit et debet de re siue possessione que pro eo tenetur. Et nos frater Raimundus de Taliata predictus per nos et successores nostros uoluntate et consensu fratrum nostrorum in dicta domo nostra laudamus et concedimus tibi dicto Raymundo Dalmacio et tuis perpetuo predictas domos siue hospicia et femoracium que pro nobis et dicta domo nostra Milicie tenens. Ita quod predicta omnia habeas et teneas tu et tui post

te ad omnes tuas tuorumque uoluntates perpetuo faciendas saluo iure nostro et dicte domus nostre in laudis miis et forscapiis ut predictum est. Volentes quod nullum censum tu nec tui inde nobis successoribus nostris prestare teneamini. Actum est hoc idus februarii anno Christi M. CC. LXX. sexto. Sig+num Raymundi Dalmacii. Sig+num fratris Raimundi de Taliata comendatoris dicte domus Milicie predictorum qui hoc firmamus et laudamus. Sig+ num fratris G. de Sancto Genisio. Sig+num fratris Bernardi de Sancto Ernacho cambrerii qui hoc firmamus et laudamus. Testes huius rei sunt Johannes de Viladamont baiulus de Calidis et P. Dalmacius sacrista de Darnicibus et G. Sardina. Sig+num Johannis Fusterii qui hoc scripsit. Sig+num Guillelmi Petri publici notarii ville Petralate qui hoc subscribo.

Confessió feta per Garsenda, muller de Joan Domènec, de Les Escaules, a favor dels seus pares Ramon i Ramona Dalmau en la qual reconeix que havia rebut la llegítima i l'heretament que li pertanyia del mas i béns dels seus progenitors, és a dir, cinc-cents sous melgoresos, els vestits nupcials i dos llits. L'acte és escrita per Bernat Mateu de Llers i recolzada per Arnau de Vila, de Les Escules, com a notari públic, de Llers.

Ar. E, 309; 170 × 100 mm.

Notum sit cunctis quod ego Garssendis uxor Johannis Dominici de Calidis consilio et uoluntate predicti viri mei soluo et diffinio et penitus remito tibi Raymundo Dalmacii eiusdem loci et uxori tue Raymunde parentum meorum et nostris in perpetuum omnem legitimam meam et hereditatem paternam et maternam et quicquid iuris et rationis habeo uel habere debeo ratione hereditatis et legitime mee paterne et materne uel alio quocumque meo in mansso uestro et honore ac omnibus aliis bonis mobilibus et immobilibus presentibus et futuris quecumque sit et ubicumque. Ita quod numquam aliquid de cetero in dicto mansso ac aliis bonis mobilibus et immobilibus exigam vel exigi faciam in iudicio uel extra ymo dono et cedo uobis et uestris omnes uoces iura rationes ac omnes acciones meas reales et personales mixta utiles et directas mihi in dicto manso et honore eiusdem ac aliis bonis predictis competentes uel competituras pactum de non petendo et de non conueniendo uobis et uestris nichilominus super predictis perpetim faciendo promitens quod contra predicta nullo tempore ueniam nec uenire aliquo nomine meo patiar iure aliquo uel ratione tactisque sacrosanctis Dei IIII Euangeliiis corporaliter iuro renunciens scienter omni iuri minoris etatis et omni alii iuri mihi in aliquo auxilianti. Et pro hac diffinitione et absolucione fateor a uobis recepisse nomine hereditatis et legitime mee paterne et materne quingentos solidos malgurienses et indumenta nupcliarum et dua lecta pannorum renunciando omni excepcioni denariorum restium et pannorum a uobis non receptorum. Et si plus unde habere debuisssem totum illud plus uobis et uestris dono et difinio gratis in eternum. Actum est hoc .VI. idus octobris anno Domini .M. C. C. LXX VIII. Sig+num Garssendis predictae. Sig+num Iohannis Dominici eius uiris predictorum qui hoc firmamus et laudamus. Testes huius rei sunt Jachobus de Linariis clericus et Bernardus de Villa ambo de Calidis. Sig+num Bernardi Mathei de Lercio qui hoc scripsit. Sig+num Arnaldi de Villa de Calidis publici notarii de Lercio qui hoc subscribo.

Joan Dalmau de Les Escaules en trobar-se malalt atorga testament. Designa marmessors els seus nebots Joan de Viladamont, Bernat de Vila i Bernat de Subirats. Demana ésser enterrat al cementiri de l'església de Sant Martí de Les Escaules a la qual fa diverses deixes per dret de sepultura, així com als altars de Sant Martí, de Santa Maria i de Sant Joan. Concedeix també llegats pecuniaris al domer de l'esmentada parròquia perquè celebri dos aniversaris «pro anima» i mana als marmessors que una llàntia cremi a cada altar dia i nit des de l'Advent fins a la Quaresma. Assegura tot això sobre l'hospici que té a la sagrera de l'església i institueix hereu universal de tots els altres béns el seu fill Ramon. Autoritza l'acte Arnau de Vila, notari públic de Llers.

Ar. E, 310; 270 × 210 mm.

Quoniam nullus in carne positus mortem euadere (potest idcirco) in Dei nomine ego Johannes Dalmacii de Calidis iacens in magna egritudine de qua mori timeo qua propter tamen in meo bono sensu ac integra memoria meum condo testamentum in quo pono manumissores videlicet Johannem de Villadamont et Bernardum de Villa et Bernardum de Subirats nepotes meos ut distribuunt et diuidant omnia bona mea mobilia et immobilia et compleant hanc ultimam meam uoluntatem de bonis meis sicut inferius patebit sine tamen eorum dampno. In primo iubeo meum corpus sepeliri in cimiterio ecclesie Sancti Martini de Calidis cuius ecclesie dimitto cum suis clericis .VI. migerias inter panem et vinum pro lexia et clerico eiusdem ecclesie ebdomedario unam migeriam de melioramento et conuiuium meum fiat de .VIII. presbiteris quibus dentur unicuique pro helemosina .XII. denarios malgurienses. Mando fieri meum septimum in predicta ecclesia ut iam moris est faciendum. Dimito altari Sancti Martini .VI. denarios comitales et altaris (sic) Sancte Marie .III. denarios comitales et altari Sancti Johannis .III. denarios comitales et rotulo eiusdem ecclesie .III. denarios comitales. Item dimitto clerico ebdomedario ecclesie iamdicte de Calidis semper et annuatim .XII. denarios comitales pro meo aniuersario et uxore mee Beatrice pro quolibet .VI. denarios comitales in die obitus nostri in perpetuum faciendum. Ita uidelicet quod dictus clericus ebdomedarius qui pro tempore in dicta /ecclesia/ fuerit teneatur pro quolibet dictorum anniversariorum suo die annuatim loco et tempore pro animabus meis et omnium benefactorum nostrorum fidelium defunctorum unam missam de requiem ut fieri debet celebrare et ipso die obitus nostri super tumulum nostrum generalem absolucio-nem facere teneatur. Volo etiam et mando meis manunissoribus quod in predicta ecclesia instituatur unam lampadam que ardeat semper die noctuque coram altari Beate Marie et aliorum altariorum iamdicte ecclesie per totum Aduentum Domini et a .XL. incessantur pro quibus dictis duobus anniuersariis et lampada obligo et assigno et iure obligacionis abstringo predicto clerico ebdomedario et ecclesie predice ad eorumdem seruicium faciendum ut dictum est totum illud meum hospicium quod habeo et teneo in sacraia iamdicte ecclesie cum suis generaliter pertinenciis undique et totum illum ortellum quod ibidem est cum quadam casa que uocatur coquina que cum dicto ortello se tenet predictum. Si quidem hospicium affrontat ab oriente in cimiterio dicte ecclesie siue in cellario mansi Mironis et ab occidente in quodam cellario Petri de Rocha. Ortellum predictum cum dicta coquina affrontat ex oriente in cimiterio ecclesie predice et ab occidente in domibus Petri Olmellis et in quodam orto Johannis Cellarie. Ita quod heres meus qui sit inferius facturus habeat teneat predictum ospicium cum predicto ortello et casa coquina uoccata predicta et possideat et seruicium dictorum duorum aniuerssariorum et lampade fieri ut dictum faciat alias clerico ebdomedario predice ecclesie de Calidis et operarii eiusdem ecclesie habeant licenciam et in predictis confero potestatem eis generalem tenendi et possidendi

predicta omnia superius pro iamdicto seruicio faciendo obligata et faciant et facere teneantur predicta aniuersaria et seruicium lampade predictae annuatim ut dictum est in iamdictae ecclesie et hoc tantum ac tamdiu donec omnia predicta tradatur et ipso clerico et dicte ecclesie compleatur ut superius continetur. Et hoc quod inde fuerit amissum uel cessatum eidem clerico et dicte ecclesie et dicto seruicio lampadis plenarie restitutum et de hoc mando fieri ab heredi meo quem facturum sit inferius publicum instrumentum cum quo ipso clerico et operarii predicti possent opponere questionem uel demandam contra frangentes hanc meam ordinationem de iamdicto seruicio illorum duorum anniuersariorum et dicte lampade. Item dimitto helemosine mee Christi pauperibus erogante X L solidos malgurienses et hiis diuidantur infra ipsos pauperes et dentur ad cognitionem clerici de Calidis et meorum manumissorum prout melius eis uidebitur expedire. Cetera autem bona mea mobilia et immobilia preter ea in superius legauim dimitto filio meo Raymundo ad suas uoluntates faciendas quem heredem uniuersalem meum facio et constituo et quod ipse soluat debita mea et legata predicta ac omnes iniurias meas que manifeste aparuerint plenarie restituat. Et uolo hoc ualere iure testamenti et si non ualet iure testamenti saltem ualet iure codicillorum uel alterius cuiuslibet mee ultime uoluntatis. Et ego Beatrix uxor Johannis Dalmacii predicti et eorum filius Raimundus uxorque eius Raimunde simul gratis et ex certa sciencia predicta mea omnia laudamus et firmamus promittimus eam ratam et firmam perpetuo habere et non contrauenire tactisque sacrosanctis Dei IIII Euangelis in Deum gratis si ui iuramus uirtute cuius sacramenti nos dicte mulieres renunciamus super hiis beneficio mulieri Uelleyani Senatus Consulti et rei dotalis alienacionem prohibenti et omni alii iuri nobis auxilianti. Actum fuit hoc XVIII. Sig+num Johannis Dalmacii testatoris predicti qui hoc testamentum facio firmo et laudo et a testibus firmareque rogo. Sig+num Johannis de Villadamont. Sig+num Bernardi de Villa. Sig+num Bernardi de Subirats manumissorum predictorum atque testium huius testamenti rogatorum qui hoc firmamus et laudamus. Sig+num Beatricis Dalmacie. Sig+num Raymundi eius filius. Sig+num Raymunde uxori eius qui hoc pariter firmamus et laudamus. Testes huius testamenti sunt rogati Raimundus de Subirats et A. Roure et Bernardus Verdala; Bernardus Ortolani atque Raimundus Furtiana omnes de Calidis. Sig+num Arnaldi de Villa de Calidis publici notarii de Lercio qui hoc testamentum scripsit.

Capitulacions matrimonials de Beatriu, filla de Joan Celler i Ermessenda, de Les Escaules, i de Pere Berenguer del mateix lloc. La muller aporta de dot tres-cents sous melgoresos, dues capes, dues túniques, un llit i un cofre; mentre que el marit l'hospici on habita junt amb les cases que té a Les Escaules sota el domini de la Comanda del Temple. Pere Berenguer assegura l'aportació de la seva muller sobre l'esmentat hospici i també sobre un alou al lloc anomenat «Olmell» així com sobre el camp de «Torta» que posseix pel vescomte Dalmau de Rocaberti i la vinya de «Costa» que té entre l'esmentat vescomte i Sibilla, filla del castlà de Llers. Si un dels cònjuges morís abans que l'altre el que sobrevisqués tindria cent sous melgoresos en concepte de l'esponsalici. Subscriu l'acte Arnau de Vila, de Les Escaules, i a la vegada notari públic de Llers.

Ar. E, 311; pergami bastant borros a causa d'una taca d'humitat que afecta una part de les quinze darreres línies; 240 x 250 mm.

Notum sit cunctis quod ego Beatrix filia Johannis Cellaria de Calidis uoluntate et consilio patris mei predicti et aliorum amicorum meorum duco te Petrum Berengarii de eodem loco in uirum et me do tibi in uxorem in mecum dono tibi in dote trescentos solidos malgurienses et capam de biffa et tunicam viridixalonis et capam et tunicam de sardillo et una lecta pannorum completa et unum scrineum cum suo aparatu que omnia pater meus predictus et Ermessenda matris mee mihi donant pro legitima et hereditate mea paterna et materna. Quequidem omnia predicta ego et tu in simul habeamus et teneamus dum uixerimus sicut decet uirum et uxorem et post nos infantibus nostris legitimis reuertantur. Et si ego predecessero ante te cum infante et sine infante habeas tu dictus Petrus de predicta dote .C. solidos malgurienses pro tuo sponsalicio ad omnes tuas uoluntates perpetuo faciendas. De residuo uero iamdictae dotis retineo me ad hereditandum animam meam uel quicquid inde facere uolueris uerbo uel scripto .C. solidos eiusdem monete et vestes et pannos et scrineum ad omnes meas uoluntates faciendas residuum uero totum dictae dotis infantibus nostris legitimis non existentibus patri meo predicto vel suis heredibus reuertatur. Et pari forma ego dictus Petrus Berengarii uoluntate et consilio amicorum meorum duco te Beatricem predictam in uxorem et me do tibi in uirum et mecum dono tibi in donacionem propter nupcias totum hospicium meum in quo inabito cum omnibus aliis domibus meis quod et quas habeo et teneo intus Miliciam de Calidis et etiam omnes terras uineas et possessiones ortos ac tenedones heremas et condirectas cum arboribus et pertinentiis earundem et omnia alia bona mea mobilia et immobilia presenciam et futura quecumque sint et ubicumque tam in parrochia Sancti Martini de Calidis quam in quibuscumque aliis locis seu parrochiis. Ita ut omnia predicta ego et tu habeamus et teneamus in simul dum uixerimus sicut decet uirum et uxorem et post mortem nostram infantibus nostris legitimis reuertantur. Et si ego predecessero ante te habeas tu dicta Beatrix super iamdictis bonis pro tuo sponsalicio .C. solidos malgurienses ad omnes tuas uoluntates faciendas in perpetuum cum tamen infante et sine infante. Quos .C. solidos malgurienses quos tibi dono et .CCC. solidos malgurienses quos mihi affert in denariis et confiteor a te recepisse renunciando omni exceptioni non recepte pecunie et omnia alia supradicta. De quibus omnibus teneo me a te bene paccatum et sic inter tuam dotem et meam donacionem fit tibi summa de .CC. solidos malgurienses in ultra vestes pannos et scrineum. De quibus obligo et assigno tibi .CC. solidos eiusdem monete super dictum meum hospicium in quo inabito quod est intus hospitali de Calidis et etiam super omnibus bonis meis mobilibus et semoventibus presentibus et futuris ubique et pro aliis .CC. solidos et aliis omnibus supradictis obligo et assigno tibi totum illum alaudium meum quod

habeo et teneo in loco vocato Olmellis et campum meum totum de Torta que tenetur pro dicto Dalmacio de Rupebertino et illam vineam meam de Costa cum terra in qua est que tenetur preiuncto domino Dalmacio et Sibillie castlane de Lercio tenendo et possidendo omnia predicta tibi obligata quousque omnia predicta tibi uel cui uolueritis reddatur et persoluatur fructus uero parte inde perceptis tibi non computentur in sorte. Et si aliquis de propinquiorebus meis de predictis omnibus bonis te uoluerint eicere primo reddant tibi infra unum annum post mortem meam computatum predictos .CCCC. solidos et vestes et pannos ac scrineum in eo valore quo modo sunt et te solutam et liberam ab omni dominio secundum consuetudinem (( )) de Calidis. Transacto uero capite primi anni post mortem meam si totum hoc non fuerit tibi completum liceat tibi in predictis bonis omnibus alteri nubere viro et deinde cum viro et sine viro habeas et teneas in hoc casu omnia supradicta tibi obligata ad omnes tuas tuorumque uoluntates perpetuo faciendas saluo semper iure dominorum in omnibus. Actum fuit hoc III kalendas ianuarii anno Domini M. CC. LXXX. Sig+num Beatricis iamdictae. Sig+num Johannis Cellarie patris eius. Sig+num Petri Berengarii viri eius predictorum qui hoc firmamus et laudamus. Sig+num domini Dalmacii Dei gratia vicecomitis Rupebertini. Sig+num domine Sibillie filie et heredis Bernardi castlani de Lercio militis condan qui hoc firmamus et laudamus pro domini ratione tenedonibus que tenentur saluo iure et dominio nostro et nostrorum in omnibus. Sig+num Bernardi baiuli dicti domini Dalmacii predicti. Sig+num A. Bartolomei baiuli dicte domine Sibille qui hoc firmamus et laudamus. Sig+num fratris Bernardi de Sancto Arnacho cambrierii ac locumtenentis comendatoris domus Milicie Templi Dei Castilione ratione domini dictorum domorum firmo et laudo saluo iure et dominio domus Milicie in omnibus. Sig+num Petri de Ripa baiuli dicte Milicie qui hoc firmo. Testes huius rei sunt Johannes de Villadamont et Johannes Dominici atque Bernardus de Villa omnes de Calidis. Sig+num Arnaldi de Villa de Calidis et publici notarii de Lercio qui hoc subscribo.

10

1284, novembre, 1. (s. 11)

Joan Cellar, de Les Escaules, prostrat a causa d'una malaltia, fa testament. Designa marmessors els germans Joan i Pere Domènec, així com Berenguer de Subirats, tots de Les Escaules. Demana ésser enterrat al cementiri de l'església de Sant Martí de l'esmentat poble a la qual llega diverses deixes pietoses per dret de sepultura i per a celebracions de misses. Atorga a les seves filles Beatriu i Guilleuma la part que els correspon d'herència paterna i nomena hereu universal de tots els altres béns el seu fill Guillem. El testament fou escrit per Bernat Mateu.

Ar. E, 312; 230 × 210 mm.

Quoniam nullus in carne positus mortem euadere potest. Idcirco in Dei nomine ego Johannes Cellaria de Calidis graui detentus egritudine de qua mori timeo in meo tamen bono sensu et plena ac integra memoria et loquela condo siue facio testamentum meum in quo pono et eligo meos manumissores videlicet Johannem Dominicum et Petrum Dominici eius fratrem et Berengarium de Subiratz omnes de Calidis. Ita ut isti diuidant et distribuunt bona mea ut inferius patebit sine tamen dampno eorum. In primis eligo mihi sepulturam in cimiterio ecclesie Sancti Martini de Calidis cui ecclesie dimitto pro lexia unum sextarium inter panem et vinum meum septimum et conuluim mando fieri in ipsa ecclesia ut est moris. Item dimitto cuique altariorum et rotulo ipsius ecclesie .IIII. denarios comitales. Item mando quod sint in mea sepultura quinque

solidos malgurienses cum quibus sit contentus de eius hereditate paterna cum hiis que sibi iam dedi. Item dimitto filie mee Beatrici uxori Petri Berengarii iure institutionis quinque solidos malgurienses cum quibus sit contenta de eius hereditate cum hiis que sibi dedi tempore suarum nupciarum. Item volo et mando quod Guillelma filia mea maritetur de bonis meis ad cognitionem meorum manumissorum. Cetera autem bona mea mobilia et immobilia quecumque sint et ubicumque dimitto Guillelmo filio meo quem heredem universalem facio et constituo ad omnes suas voluntates faciendas saluo quod ipse teneatur soluere debita mea et iniurias et legata mea premissa et compleat hanc meam ultimam voluntatem. Hoc est meum testamentum et ultima mea voluntas quam volo valere iure testamenti et si non valet iure testamenti iure saltim codicillorum valeat uel alterius cuiuslibet mee ultime voluntatis. Actum fuit hoc kalendas nouembris anno Domini millesimo .CC. LXXX. quarto. Sig+num Johannis Cellarie predicti qui hoc firmo et laudo et a testibus firmari rogo. Testes huius testamenti sunt rogati Bernardus de Villa et Berengarius Verdala. Guillelmus de Area et Jacobus de Linariis clericus omnes de Calidis et Petrus de Quintana de Orallo et manumissores suprascripti. Sig+num Guillelmi de Cellaria filii et heredis eiusdem testatoris qui hoc testamentum firmo et laudo et promitto ea in eo contenta attendere et seruare. Sig+num Bernardi Mathei qui hoc scripsit.

11

1285, gener, 18. (s. 11.)

Capitulacions matrimoniales de Beatriu, filla de Bernat Olmell, de Les Escaules, i de Arnau Verdall del mateix lloc. Ell aporta tres-cents vuitanta sous melgoresos, dues capes, dues túniques, un llit i un cofre, mentre que el marit, les seves cases tant en el terme parroquial de Les Escaules com en diversos llocs. Arnau assegura l'aportació de la seva muller sobre una «honor» que posseeix sota el domini de Dalmau de Rocaberti i altres propietats que té pel mateix vescomte, per Sibilla, hereva del castell de Llers, i per la canònica augustiniana, de Santa Maria del Roure. L'acte fou escrita per Bernat Mateu i signada per Arnau de Vila, de Les Escaules i a la vegada notari públic també de Llers.

Ar. E, 313; 250 × 270 mm.

Notum sit omnibus quod ego Beatrix filia Bernardi Ulmelli de Calidis condam consilio et voluntate amicorum meorum duco te Arnaldum Verdale eiusdem loci in virum et me do tibi uxorem et mecum dono tibi dote trescentos octuaginta solidos malgurienses et capam de biffa reforciata et tunicham de viridixalonis et capam et tunicam de sardillo et unum lectum pannorum completum et scrineum paratum. Que omnia Petrus Ulmellis frater meus mihi donat pro legitima et hereditate mea paterna et materna. Quequidem omnia predicta ego et tu insimul habeamus et teneamus dum vixerimus sicut decet virum et uxorem et post nos infantibus nostris legitimis reuertantur. Et si ego predecessero (ante te habes) tu de predicta dote pro tuo sponsalicio centum solidos eiusdem monete cum infante et sine infante. Et ego (( )) centum octuaginta solidos malgurienses et vestes et pannos ac scrineum ad hereditandam animam meam vel quicquid ex illis facere voluero verbo uel scripto (( )) totum dicte dotis infantibus non existentibus fratri meo predicto in continenti post mortem meam uel suis (heredibus reuertatur). Et pari forma ego Arnaldus Verdala uoluntate et consilio amicorum meorum duco te dictam Beatricem in uxorem et me do tibi in virum et mecum tibi dono in donacionem propter nuptias totum omnia bona mea mobilia et immobilia (( )) quique sint et ubicumque tam in

parrochia Sancti Martini de Calidis quam in aliis sub eisdem modis verbis pactis et condicionibus quibus tu mihi superius donas et (( )) tuam salua tibi tua predicta dote quam in te et quo te recepi tempore nupciarum de qua me teneo paccatum renunciando omni excepcepcioni non recepte dotis. Et sic inter ipsam dotem et meam donacionem quam tibi facio sunt tibi completi .CCCC. LXXX. solidos malgurienses ultra vestes et pannos ac scrineum. De quibus obligo tibi et assigno CC solidos super omni honore quem teneo pro domino Dalmacio Dei gracia vicecomite Rupebertini et sexsaginta solidos malgurienses super omnibus possessionibus et tenedonibus (( )) non pro eodem domino Dalmacio et pro Sibilia filia condam Bernardi castlani militis de Lercio et triginta solidos eiusdem monete obligo tibi super omnibus possessionibus qui teneo pro domo Sancte Marie de Robore. Et pro centum solidis malguriensibus obligo et assigno tibi omnes domos quas teneo pro Milicia Templi Dei de Castilione et CCLXXX solidos et vestes et pannos ac scrineum obligo et assigno tibi super omnibus bonis meis mobilibus et semouentibus presentibus et futuris ubique habendo et tenendo omnia predicta tibi obligata et astricta pro iamdicta dote tua et donacione mea quousque omnia predicta tibi uel cui uolueritis persolvatur et reddatur in eo ualore quomodo sunt absque (( )) bus uero inde per te receptis tibi in sorte persolucionis non computentur verumtamen si aliqui de propinquioribus meis inde uellent elicere uel de dictis bonis expellere primo reddant tibi infra unum annum et unum diem post mortem meam computatum omnia predicta in eo ualore quomodo transacto uero capite primi anni et unius diei post mortem meam computati ut dictum est liceat tibi in predictis bonis meis ubi omnia predicta essent tibi completa alteri nubere uiro et deinde cum uiro et sine uiro habeas omnia predicta in omnes tuas uoluntates imperpetuum faciendas saluo iure dominorum in omnibus. Actum est hoc .XV. kalendas februarii anno Domini M^o CC. LXXX quarto. Sig+num Beatricis predicte. Sig+num Arnaldi Verdale predicti qui hoc firmamus et laudamus. Sig+num domini Dalmacii Dei gracia vicecomitis Rupebertini. Sig+num Bernardi Mathei de Lercio procuratoris domine Sibilie castlane de Lercio qui hoc firmamus et laudamus pro dictis tenedonibus que tenentur pro me dicto domino Dalmacio et pro dicta domina Sibilia pro dominis et pro baiulis saluo iure nostro et nostrorum et dicte Sibilie et suorum in omnibus. Sig+num fratris Petri de Redorta comendatoris domus Milicie Templi Dei de Castilione qui hoc firmo et laudo pro domibus que pro dicta Milicia tenentur. Sig+num Petri de Ripa de Calidis baiuli dicte domus Milicie predicte qui hoc firmo et laudo. Ego Johannes de Serrato prepositus Sancte Marie de Robore subscribo iure ecclesie. Sig+num Johannis Dominici qui hoc firmo. Testes huius rei sunt Berengarius de Subirats damont et Bartholomeus Letonis ambo de Calidis. Sig+num Bernardi Mathey de Lercio qui hoc scripsit. Sig+num Arnaldi de Villa de Calidis publici notarii de Lercio qui hoc subscribo.

Capitulacions matrimonials de Guillem Noguera, de Les Escaules, i de Berengària Nadal del mateix lloc. Ell aporta tres-cents sous melgoresos i la muller li fa donació del seu mas anomenat «Nadal». Berengària assegura l'aportació del seu marit sobre l'esmentat mas i altres possessions que té sota domini de Jofre de Rocabertí, de Dolça, vídua del castlà de Llers, i de la Comanda del Temple. L'acte fou escrita per Bernat Mateu, de Llers i signada per Arnau de Vila de Les Escaules, i a la vegada notari públic de Llers.

Ar. E, 315; 220 × 200. Se conserva la còpia per ABC.

Notum sit cunctis quod ego Guillelmus Nogeria de Calidis consilio et uoluntate amicorum meorum accipio te Berengaria Natalla eiusdem loci in uxorem et me do tibi in virum et mecum dono tibi in donationem propter nupcias trescentos solidos malgurienses. Ita ut habeamus et teneamus simul dum vixerimus ut decet uirum et uxorem. Post nos infantibus nostris legitime natis remaneant et succedant. Si uero quod Deus nolit et infans uel infantes nobis deffuerint et ego priorem te obiero sine infante habeas de dicta donacione centum solidos predictae monete. De toto predicto residuo dicte donacionis possim facere meas uoluntates uerbo uel scripto. Eodem modo ego dicta Berengaria Natalla uoluntate et consilio amicorum meorum accipio te dictum Guillelmum Nogeria in virum et me do tibi in uxorem in et dono tibi in dote totum mansum meum uocatum d-en Nadal cum omni suo honore heremo et condirecto ubique et generaliter omnia bona uestra mobilia et immobilia presencia et futuri tali condicione quod dum uixerimus simul habeamus et teneamus sicut decet uirum et uxorem. Et post nos infantibus nostris legitime natis et procreatis remaneant et succedant. Si uero infantes uobis deffuerint quod Deus auertat et me premori contigerit habeas tu dictus Guillelmus uir meus pro tuo sponsalicio super dicto manso et honore et aliis bonis predictis .C. solidos malgurienses et .CCC. solidos quos in te et pro te recepi tempore nupciarum renunciando omni excepcioni non recepte peccunie. Et ita sunt tibi completi .CCCC. solidos malgurienses quos omnes pono et obligo super totum predictum mansum meum cum omnibus possessionibus et tenedonibus cultis et incultis ac pertinentiis suis que tamen tenentur pro domino Gaufrido de Rupebertino et pro domina Dulcia uxore Bernardi castlani militis de Lercio quondam et pro domo Milicie Templi Dei de Castilione. Ita quod predicta si me mori contingerit ante te liberis nobis non existentibus haberes teneres obligata fructus in sortem persolucionis non computando per unum annum sequentem post finem meum. Et nisi infra dictum tempus tibi essent dictorum .CCCC. solidorum integraliter restituti in eo ualere quo hodie sunt liceat tibi in predictam obligationem alii nubere uxori et cum uxore et sine uxore tenere deinceps ad tuam uoluntatem faciendam uerumtamen si infra dictum tempus esset tibi in predictis .CCCC. solidis satisfactum et oporteret te exire et recedere a predicto manso uolo et concedo quod heres seu successor meus teneatur te redimere et liberam facere a dominio dicti mansi secundum libertatem de Calidis. Actum est hoc kalendas februarii anno Domini .M. CC. LXXX. LXXX (sic) VII. Sig+num Guillelmi Nogeria predicti. Sig+num Berengarie Natale predictae qui hoc firmamus (sic) laudamus. Sig+num Gaufredi Dei gratia uicecomitis Rupebertini et domini Petralate qui hoc firmamus et laudamus pro possessionibus que pro nobis tenentur saluo iure nostro et nostrorum in omnibus. Sig+num domine Dulcie castlane matris et tutricis Sibilie filie et heredis Bernardi castlani militis qui hoc firmo et laudo iure dicte Sibilie. Sig+num fratris Raymundi de Bastida comandatoris domus Milicie de Castilione qui hoc firmo et laudo saluo iure dicte domus. Sig+num Bernardi baiuli de Calidis qui hoc firmo. Sig+num Arnaldi Bartholomei baiuli dicte Sibilie

qui hoc firmo. Sig+num Petri de Ripa baiuli dicte domus Milicie qui hoc firmo. Testes huius rei sunt Guillelmus Juliani de Buadella et Perpinianus Figeria de Molendinis. Sig+num Bernardi Mathei de Lercio qui hoc scripsit. Sig+num Arnaldi de Villa de Calidis publici notarii de Lercio qui hoc subscribo.

Testament de Guillem Dalmau de Les Escaules pel qual nomena marmessors Joan de Vila que està absent i el seu nebot Dalmau. Mana ésser enterrat al cementiri de l'església de Sant Martí de l'esmentat poble a la qual llega diverses deixes pecuniàries per la salvació de la seva ànima. Atorga mitja quartera de blat a la caritat de la vila per la qual cosa obliga un camp situat al lloc «Vinyer». Fa hereu universal de tots els altres béns l'al·ludit nebot seu, Dalmau.

Ar. E, 316; 250 × 135 mm.

Quoniam nullus in carne positus mortem euadere potest. Idcirco in Dei nomine ego Guillelmus Dalmacii de Calidis detentus egritudine de qua mori timeo in meo tamen bono sensu et plena ac integra memoria condo meum testamentum in quo pono meos manumissores videlicet Johannem de Villa absentem et Guillelmum Dalmacii nepotem meum. Ita ut isti diuidant et distribuant bona mea ut inferius patebit sine tamen eorum dampno. In primis mando corpus sepeliri in cimiterio Sancti Martini de Calidis cuius ecclesie dimito pro lexia .V. solidos malgurienses et alia legata consueta que mei consimiles parrochie de Calidis dicte ecclesie legare consueuerunt. Item volo quod post releuacionem presentis interdicti celebrent. .VI. presbiteri in ecclesia de Calidis pro anima mea cuique quorum offeratur de bonis meis .XII. denarios. Item dimito altari Sancti Martini .VI. denarios. Item cuilibet aliorum altariorum .IIII. denarios. Item rotulo .II. denarios. Item dimito karitati que fit apud Calidas mediam quarteriam ordeï ad mensuram vendibilem prestandam dicte caritati semper et singulis annis quam pono et assigno super illa terra siue campo quem emi a mansata Bernardi Baiuli condam in loco uocato Vinyer. Et affrontat ab oriente in tenedone Petri Ferrarii a meridie in quadam rasa que ibi est a circio in tenedone mansi Dalmacii. Ita quod ille qui dictam terram tenuerit teneatur dare singulis annis dicte caritati dictam mediam quarteriam ordeï quod si facere recusaret procuratores dicte caritatis siue parrochiam de Calidis sua propria auctoritate possint dictam terram accipere occupare tenere habere laborare et excelere uel dare ad laborandum prout eis magis placuerit tamdiu donec possessor dicte terre siue successor meus solueret et prestaret dicte caritati ordeum supradictum. Et quidquid inde dicti procuratores siue parrochiani de Calidis receperint inde nomine dicte caritatis occasione solucionis pretermisse dicte ordeï dicte caritate in sorte persolucionis minime computari possit ymo totum illud quantumcumque sit dono et offero in presenti et exnunc ut extunc dicte caritati in remedium anime mee. Volo tamen quod si magis placuerit dictis procuratoribus dicte caritatis siue parrochianis iamdictis ipsum possessorem dicte terre compellere ad dictum ordeum prestadum per officium curie ecclesiastice uel secularis quod possint facere ad suum libitum uoluntatis. Item dimito pro elemosina mea Christi pauperibus eroganda quinquaginta solidos barchinoneses. Cetera autem bona mea mobilia et immobilia dimito pro suis uoluntatibus faciendis Guillelmo Dalmacio predicto nepoti meo et quod ipse soluat et compleat

omnia supradicta et ipsum heredem meum uniuersalem instituo. Hoc uolo ualere iure testamenti et si non valet iure testamenti iure saltim codicillorum ualeat uel alterius cuiuslibet mee ultime uoluntatis. Actum est hoc .X. kalendas iulii anno Domini .M. CC. XC. V. Sig+num Guillelmi Dalmacii testatoris predicti qui hoc testamentum facio firmo et laudo et a testibus firmari rogo. Testes huius testamenti sunt rogati P. Dalmacii sacrista de Darnicibus et R. Dalmacii de Cellaria. Bernardi Escharboti. Iohannes Scarboti. P. de Ripa omnes de Calidis. Sig+num Bernardi Mathei qui hoc scripsit. Sig+num Arnaldi de Villa publici notarii de Lercio qui hoc subscribo. Constat de rasura que est in .XVI. linea.

NOTES

- (1) CATALÀ I ROCA, Pere: *Els castells catalans*. Barcelona, 1969, vol. II, pp. 352-354; BADIA I HOMS, Joan: *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Girona, Diputació Provincial, 1978, vol. II-A (*Alt Empordà, Agullana-Peralada*), pp. 42-50; *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. L'Empordà*. Barcelona Fundació Enciclopèdia Catalana, 1981, vol. 4, pp. 225-226
- (2) Doc. 3 de l'apèndix
- (3) Doc. 4
- (4) Docs. 9 i 11. Gran part de la historiografia sobre els Rocaberti basada en l'obra de DROMENDRARI, Joseph: *Arbol Genealógico de la Casa de los Viscondes de Rocaberti*. Génova, (1676), pàg. 281, situa la mort de Jofre II al 1282. La nostra opinió, en canvi, és que cal recular-la al 1280. La presència, en aquesta documentació, de la signatura de Dalmau III, l'any 1280, com a vescomte de Rocaberti, ja indica que la mort del seu predecessor es devia haver produït abans. Però, hi ha encara dues obres més que confirmen la defunció de Jofre III al 21 de juliol del 1280. Una d'elles és el manuscrit del genealogista de l'esmentada família, Didac ROCABERTÍ PAU BELLERA I DE BOIXADORS: *Genealogia de la Casa de Rocaberti sacada de papeles auténticos y de aprovados autores* (Çurita y otros hystoriadores), escrit el 1628, de 73 folis, que es conserva a la Biblioteca del Palau de Peralada amb la signatura Reg. 6959. L'altra és la de GOLOBARDES VILA, Miquel: *El convento del Carmen de Peralada*. Barcelona, José Porter (Publicaciones de la Biblioteca del Palacio de Peralada), 1953, 195 pp., on a la pàg 71. Transcriu la inscripció del sepulcre que fins l'any 1890 es trobava en el claustre del monestir de Vilabertran i en aquesta data fou traslladat a l'església del Carme de Peralada. La làpida diu així: Anno Domini M. CC. LXXX. XII Kl. augusti obiit nobilis Gaufridus vicecomes Rupebertini et dominus Petralate
- (5) Doc. 5
- (6) Doc. 6
- (7) Docs. 7-13
- (8) PLA CARGOL, Joaquín: *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*. Gerona-Madrid, 1953, 2ª ed., pàg. 168
- (9) Doc. 9
- (10) Doc. 12
- (11) Doc. 3
- (12) Doc. 4
- (13) Doc. 2 i 4
- (14) El seu origen i expansió han estat àmpliament estudiats per: PUJOL I CANELLES, Miquel: *Els Templers a L'Empordà. La Comanda del Temple de Castelló d'Empúries. Primera Part.*, «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» (Figueres), 1984, vol. 17. pp. 31-94
- (15) Doc. 5
- (16) Doc. 6
- (17) Docs. 11 i 12
- (18) Doc. 9
- (19) BADIA I HOMS, Joan: *L'arquitectura medieval...*, pp. 43-44
- (20) Doc. 8
- (21) Docs. 7, 8, 9, 11, 12 i 13
- (22) Docs. 5, 7 i 10
- (23) Doc. 3
- (24) Doc. 4
- (25) Doc. 7
- (26) Doc. 13
- (27) Doc. 12
- (28) Doc. 6
- (29) Doc. 8
- (30) Doc. 9
- (31) Doc. 11
- (32) Doc. 2
- (33) Doc. 3
- (34) Doc. 4
- (35) Doc. 10
- (36) Doc. 9

- (37) Doc. 6
- (38) Doc. 8
- (39) Doc. 7.
- (41) BADIA I HOMS, Joan: *L'arquitectura medieval...*, pàg. 43
- (42) Doc. 1
- (43) Doc. 2
- (44) Doc. 5
- (45) Doc. 6
- (46) Doc. 9